

Prema svemu izloženom može se zaključiti, da na području Narodnog odbora općine **Beli Manastir postoje realne mogućnosti**, da se akcija zimskog oranja može uspješno završiti, samo je potrebno izvršiti organizaciju toga posla.

Ako kolektivi naših poljoprivrednih dobara i zadružnih organizacija, te naši poljoprivredni proizvođači na selu budu gledali na akciju zimskog oranja u duhu ovih izlaganja, onda ni organizacija toga posla ne će biti veliki problem. Mi ćemo ovu važnu agromjeru uspješno izvršiti i time učiniti krupan korak da se poljoprivredna proizvodnja naše općine unaprijedi.

Dr. ing. NIKOLA RAPAJIĆ:

Nauka o organizaciji i upravi poljoprivrednog poduzeća u svijetlu savremenih pogleda

OBJEKT NAUKE O ORGANIZACIJI I UPRAVI POLJOPRIVREDNOG PODUZEĆA

Pojam poljoprivrednog poduzeća

Objekt ove nauke je poljoprivredno poduzeće.

Prema **Howaldu i Lauru** poljoprivredno poduzeće je konkretna (stvarna) ekonomska jedinica (centar) za vršenje određene poljoprivredne proizvodnje.³²

Poljoprivredno poduzeće je opći pojam — zajednički naziv — za različite »tehničko-ekonomske centre (jedinice) poljoprivredne proizvodnje«.³³

Značajna osobina poljoprivrednog poduzeća — prema **Howaldu i Lauru** — za razliku od drugih vrsta proizvodnih poduzeća — u tome je, što je ona organsko jedinstvo kulturnog zemljišta, biljaka, zgrada i domaćih životinja s radnom snagom, strojevima i oruđima, kao i pomoćnim sredstvima (gnojivo, sjeme i t. d.) — kakvog jedinstva nemamo kod proizvodnih poduzeća ni u jednoj drugoj grani.³⁴

Pojam poljoprivrednog poduzeća nije se kod nas u tom smislu još afirmirao. Taj pojam primjenjuje se od nedavna u zakonskim propisima i službenim edicijama samo za neke tehničko-ekonomske centre (uglavnom poljoprivredna dobra). Zadružna gospodarstva i neke druge socijalističke poljoprivredne jedinice ne svode se pod

³² **Howald-Laur**: Landwirtschaftliche Betriebslehre, Aarau, 1956., str. 36 i 98.

³³ **Žižek F.**: Grundriss der Statistik, München und Leipzig, 1923., str. 327.

³⁴ **Howald-Laur**: Isto str. 98.

pojam »poljoprivredno poduzeće«, već ih se zajedno s poljoprivrednim dobrima svrstava u kategoriju »poljoprivredne organizacije«. Taj je pojam u ovom slučaju neodređen, jer općenito ima mnogo šire značenje. Individualna seljačka gospodarstva pogotovo se ne svode pod pojam »poljoprivredno poduzeće«.

Prema tome, mi imamo tehničko-ekonomske centre poljoprivredne proizvodnje, koji se tretiraju kao poduzeća, i druge, koji se ne tretiraju kao poduzeća, ali za koje ne postoji ni drugi tehnički ni tehničko-ekonomski pojam.

Ovakvo dvojako tretiranje tehničko-ekonomskih centara poljoprivredne proizvodnje bilo je gotovo posvuda pod konac prošlog i početkom ovog stoljeća. Imalo je to tada u određenim uslovima neko opravdanje, dok su u istim zemljama, pored samoopisrbrnih proizvodnih jedinica klasičnog oblika, nicali kapitalističke proizvodne jedinice. Prve su tada definirali kao »poljoprivredne eksploatacije«, a druge, kao »poljoprivredna poduzeća« (Conrad, Meerwarth, Žižek i dr.).

U mnogim zemljama, gdje je ranije izvršena transformacija poljoprivredne proizvodnje na modernim osnovama, takva podjela je iščezla, pa su usvojeni jedinstveni pojmovi za sve tehničko-ekonomske proizvodne centre poljoprivredne proizvodnje za pojedine zemlje ili grupe zemalja u značenju poljoprivrednog poduzeća. (Farm u Engleskoj i SAD, Der Landwirtschaftliche Betrieb u Njemačkoj, Austriji i Švajcarskoj).

Dvojaka podjela i kod nas je već zastarjela i ne odgovara stvarnom stanju, pogotovu ne jasno vidljivoj tendenciji razvoja.

Za razliku od klasičnog oblika samoopisrbrnog gospodarenja, kod naših seljačkih gospodarstava sve više jača tendencija kupovanja sortnog sjemena, krmiva, umjetnih gnojiva i sredstava za zaštitu bilja i stoke.

Prema istraživanjima Instituta za ekonomiku poljoprivrede u Beogradu, u 1955. g. prosječno po jednom seljačkom gospodarstvu u prvom rajonu utrošeno je za kupovinu stočne hrane 12.257 Din, za sjeme 1.921 Din, za umjetna gnojiva 763 Din i za sredstva za zaštitu bilja i stoke 1.208 Din. Ukupno 16.139 Din. Iako su to još uvijek male sume, tendencija je očita.

Prema istim izvorima novčana izdavanja od poljoprivrede (sa stokom) iznosila su u spomenutoj godini prosječno po gospodarstvu u prvom rajonu (FNRJ) 113.136 Din, a kod gospodarstava od preko 8 ha 144.339 Din. Novčana primanja od prodaje žita iznosila su prosječno po gospodarstvu 21.754 Din, a kod gospodarstava s preko 8 ha 53.042 Din.

Dokupljeni poljoprivredni proizvodi (sa stokom) iznosili su prosječno po gospodarstvu u prvom rajonu 56.712 Din.

Novčana primanja od poljoprivrede (sa stokom) na području AP Vojvodine iznosila su za istu godinu prosječno po gospodarstvu 134.347 Din, a po gospodarstvu od preko 8 ha 182.303 Din. Novčana primanja od prodaje žita iznose prosječno po gospodarstvu 32.232 Din, a po gospodarstvu od preko 8 ha 69.011 Din. Vrijednost

dokupljenih poljoprivrednih proizvoda iznosila je prosječno po gospodarstvu 56.436 Din, a po gospodarstvu od preko 8 ha 77.571 Din.

Od ukupne poljoprivredne proizvodnje 43% otpada na prodaju, a 57% na potrošnju i zalihe prosječno po jednom gospodarstvu, a po jednom gospodarstvu iz kategorije od preko 8 ha otpada na prodaju 50%, a na potrošnju i zalihe 50%.

U mnogim našim krajevima (dijelovi Istre, Hrvatskog Primorja, Dalmacije, Hercegovine, Slovenije, Makedonije i nekih drugih), gdje se uzgajaju specijalne kulture: vinova loza, masline, duhan, pamuk, hmelj, riža, povrće, cvijeće i dr., imaju brojne tipove seljačkih gospodarstava trgovačkog karaktera.

U okolici gradova javljaju se sve više specijalizirani tipovi prigradskih seljačkih gospodarstava trgovačkog karaktera.

I u privredno nerazvijenim krajevima na pomolu je tendencija postepenog prelaska seljačkih gospodarstava na robnu proizvodnju. Tako na pr. u Lici, gdje se do nedavna ječam uzgajao gotovo isključivo za kruh za vlastite potrebe, sada se sve više proizvodi za tržište (kao sirovina za industriju), a u ishrani ga zamjenjuje kupovna pšenica. Gdje su prilike za to pogodne, ne kupuje se ni pšenica ni pšenično brašno, već kruh.

Krumpir, koji se tu također gotovo isključivo trošio u vlastitom kućanstvu, sada se sve više proizvodi i prodaje kao sjemenska roba.

Brojne mjere narodnih vlasti usmjerene su, pored ostalog, i na transformaciju proizvodnje seljačkih gospodarstava: na povećanje prinosa po jedinici površine i grlu stoke, opskrbe proizvođača sortnim sjemenom, umjetnim gnojivima, sredstvima za zaštitu bilja i stoke i dr. s ciljem, da se podupre evolucija seljačkog gospodarstva samoopkrbnog karaktera u pravcu modernog načina gospodarjenja i socijalističkog preobražaja sela — poglavito putem kooperacije sa zadrugom.

Poznato je, da seljak prelazi na nove oblike gospodarjenja tek onda, kad se uvjeri, da mu se to zaista i isplati. Kako smo vidjeli, da postoje sve jače tendencije takva prijelaza, to znači, da takav seljak prethodno pravi i predračun (kalkulira) poput poslovnog proizvođača, iako pretežno u glavi.

Sve to zahtijeva veći rad i sredstva za proizvodnju, što opet traži veća novčana ulaganja. Zato se seljak sve više interesira za kredite radi intenzifikacije proizvodnje. Posljedica intenzifikacije proizvodnje za proizvođača je sve veći riziko od tuče, poplava, mraza, suše, biljnih i stočnih bolesti, štetočinja, požara, konjunktura na tržištu i dr.

Iz te analize može se zaključiti, da premda su naša seljačka gospodarstva zaostala i još uvijek imaju malu robnu proizvodnju i slabu moć akumulacije, ona su već znatno evoluirana, izgubila su bitne karakteristike klasičnih samoopkrbnih gospodarstava i manje ili više poprimaju bitne karakteristike modernih poljoprivrednih

eksploatacionih jedinica — poduzeća. Intenzitet takve tendencije sve je jači.

Na osnovu izloženih činjenica možemo zaključiti, da se i naša seljačka gospodarstva mogu tretirati kao poljoprivredna poduzeća, kao što se to već odavna čini, ne samo u Velikoj Britaniji i SAD, gdje su pretežno izrazita, kapitalistička poljoprivredna poduzeća, nego u zemljama, gdje poljoprivreda ima seljački karakter, kao na pr. u Danskoj i Švajcarskoj.

Ovo pogotovo vrijedi za zadružna gospodarstva i razne društvene poljoprivredne eksploatacione jedinice, koje se ne svrstavaju u poljoprivredna dobra.

NAZIV NAUKE

Ranije su, kako se to vidi iz prethodnih razmatranja, nauku o poljoprivrednom poduzeću nazivali »Gospodarska uprava«. Taj termin ima sada samo historijsko značenje i nepogodan je, jer dovodi do jednostranog shvaćanja zadatka, skreće pažnju na upravu, a zanemaruje se organizacija. Neadekvatan je i termin »Organizacija poljoprivrednih poduzeća«, jer skreće pažnju na organizaciju, a zanemaruje se uprava. Najmanje je podesan naziv »Organizacija poljoprivredne proizvodnje«, jer se neposredan proces poljoprivredne proizvodnje ostvaruje u pojedinim organiziranim proizvodnim jedinicama — poljoprivrednim poduzećima.

Za to smatram, da ovoj nauci najbolje odgovara naziv »Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća«, jer su u tom nazivu sadržani njeni najvažniji zadaci.

SHVAĆANJE ORGANIZACIJE I UPRAVE

Organizaciju i upravu poljoprivrednog poduzeća jedni su shvaćali kao vještinu, drugi kao nauku, treći kao posao (business, Gescheft).

Tako Bost tretira organizaciju i upravu kao umijeće (vještinu),³⁵ Waren kao nauku,³⁶ Forster kao primijenjenu nauku,³⁷ Laur kao nauku,³⁸ Vichodil kao dio nauke u umnom gospodarenju³⁹ (Gospodarska uprava i gospodarska politika).

Danas već svi istaknuti učenjaci, koji se bave proučavanjem problema poljoprivrednog poduzeća, tretiraju organizaciju i upravu poljoprivrednog poduzeća kao samostalnu ekonomsku nauku.

³⁵ Forster G. W.: Farm Organization and Management, Michigan 1935., str. 9.

³⁶ Isto

³⁷ Isto

³⁸ Laur E.: Einführung in die Wirtschaftslehre des Landbaues, Berlin, 1920., str. 34.

³⁹ Vichodil G. A.: Gospodarska uprava Zagreb, 1883., str. 5.

MJESTO ORGANIZACIJE I UPRAVE POLJOPRIVREDNOG PODUZEĆA U SISTEMU DRUŠTVENIH POLJOPRIVREDNIH NAUKA I NJEN SADRŽAJ

Odnos prema društvenim naukama

Nauka o organizaciji i upravi poljoprivrednog poduzeća po svom karakteru najbliža je »Političkoj ekonomiji« i »Ekonomici agrara«, ali se od njih razlikuje po svom pripadajućem joj objektu i svom sadržaju.

Predmet Političke ekonomije je izučavanje društva u cjelini. Ona istražuje društveno-proizvodne, t. j. ekonomske odnose ljudi.

Politička ekonomija je nauka o zakonima, koji vladaju proizvodnjom i razmjenom materijalnih sredstava u ljudskom društvu. Na osnovima zakona političke ekonomije izučava se konkretna ekonomika svake grane narodne privrede.

Predmet Ekonomske agrara je izučavanje poljoprivrede, kao sastavne grane napredne privrede u cjelini. Ona izučava ekonomske probleme poljoprivrede, objašnjava djelovanje ekonomskih zakona u njihovim konkretnim pojavama. Ekonomika agrara bavi se izučavanjem zakonitosti razvoja poljoprivrede, kao sastavne grane čitave narodne privrede.

Predmet Organizacije i uprave poljoprivrednog poduzeća nije poljoprivreda, kao sastavna grana narodne privrede u cjelini, već poljoprivredna poduzeća. Ona izučava djelovanje ekonomskih zakona u poljoprivrednim poduzećima prilagođeno ekonomskim uslovima poljoprivrede. Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća bavi se izučavanjem ekonomske zakonomjernosti i metoda racionalne organizacije i uprave poljoprivrednog poduzeća.

ODNOS PREMA DRUGIM POLJOPRIVREDNIM NAUKAMA (tehničkim i biološkim)

Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća kao ekonomska nauka razlikuje se od drugih poljoprivrednih (tehničkih i bioloških) nauka po tome, što ona ne izučava ni tehničku (mašine, zemlju, načine, kako se vrši proizvodnja određene vrste dobara i dr.) ni biološku (biljke, životinje i t. d.), već društvenu stranu poljoprivredne proizvodnje, t. j. društveno-proizvodne ekonomske odnose.

Prema Forsteru, na pr., tehničke poljoprivredne nauke bave se prvenstveno odnosima između naturalnih rashoda i naturalnih prihoda, a organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća pitanjem stvaranja najunosnijih kombinacija različitih upotrebljenih faktora.⁴⁰

⁴⁰ Forster G. W.: Farm organization and Management. Michigan, 1935., str. 10.

Zalcman i dr. pišu, da tehničke poljoprivredne nauke proučavaju ili sredstva za proizvodnju s tehničkog ili biološkog gledišta i mogućnosti njihove upotrebe u poljoprivrednoj proizvodnji: traktore, poljoprivredne zgrade, pasmine životinja, vrste i sorte biljaka i t. d. ili tehnološki način pretvaranja početnog materijala u konačni produkt (agrotehnika ratarstva i vrtlarstva, ishrana i uzgoj stoke i t. d.) Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća za razliku od tehničkih nauka proučava ekonomsku **efektivnost različitih načina** organizacije procesa proizvodnje, t. j. različitih načina spajanja sa sredstvima za proizvodnju u poljoprivrednom poduzeću.⁴¹

Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća koristi naučna saznanja tehnike, pedologije, agrotehnike, zootehnike i drugih nauka, da bi riješila pitanja organizacije proizvodnje u poljoprivrednom poduzeću.

SADRŽAJ NAUKE

Sadržaj nauke dobro je precizirao Vlasov u raspravi: Predmet i zadaći nauki — Organizacija socijalističkih seljskohozjajstvenih predprijetij.⁴² Njen sadržaj je izučavanje metoda:

— ustanovljivanje sastava i obima proizvodnje po granama i u cjelini za poduzeće, te ustanovljivanje odnosa grana i proizvodno uređenje poduzeća;

— racionalnog korištenja zemlje, tehničkih i drugih sredstava poduzeća i utvrđivanje potreba tih sredstava u odnosu na obim poljoprivredne proizvodnje;

— osposobljavanja organizacije korištenja materijalno-tehničkih sredstava proizvodnje, opremanja poduzeća tim sredstvima, kao i racionalno opremanje radnika sredstvima za rad i visoko proizvodno korištenje uz najveću moguću upotrebu tih sredstava u proizvodnji;

— racionalne organizacije rada, pravilnog izbora radne snage, racionalnog i potpunijeg korištenja radne snage u toku godine, poboljšanja discipline, povišenja proizvodnosti i olakšanja rada radnicima, povišenja njihovih kvalifikacija i poboljšanja kulturnih i životnih uslova u proizvodnji, svrsishodnog korištenja novčanih fondova poduzeća, privrednog računa i kontrole nad proizvodnjom, kao i komparacija proizvodnih troškova s postignutim rezultatima i kako se to odražava na rentabilitetu poslovanja poduzeća;

— materijalne zainteresiranosti radnika za povećanje proizvodnje i dohotka poduzeća s najmanjim utroškom radne snage i materijalnih sredstava na jedinicu proizvoda i pravilnog usklađivanja ličnih i društvenih interesa;

— uspostavljanja pravilnih odnosa između opsega proizvodnje i neophodnih sredstava za proizvodnju i finansijskih sredstava poduzeća;

⁴¹ Zalcman i dr.: Organizacija socijalističkih poljoprivrednih poduzeća, Zagreb, 1950., str. 13.

⁴² Vlasov N.: Socijalističko seljsko hozjajstvo br: 6. Moskva, 1956.

— organizacije mehaniziranih i elektrificiranih procesa proizvodnje po granama;

— pravilnog upravljanja i rukovođenja poduzećem.

Nauka o organizaciji i upravi poljoprivrednog poduzeća oslanja se kod proučavanja postavljenih problema na: 1) društvene nauke, u prvom redu — političku ekonomiju i ekonomiku agrara, i 2) tehničke i biološke poljoprivredne nauke, koje proučavaju pojedine tehničke i biološke faktore i tehnološke procese poljoprivredne proizvodnje (strojarstvo, poljoprivredno graditeljstvo, biljna proizvodnja, stočarstvo i t. d.), ali se od njih razlikuje po svom objektu i sadržaju.

IZVOD I ZAKLJUČAK

Na osnovu date analize historijskog razvitka i stanja poljoprivrednog poduzeća i učenja o njemu, te izloženih postavki o pojedinim posebnim problemima poljoprivrednog poduzeća i učenja o poljoprivrednom poduzeću, može se izvesti ovaj izvod i zaključak:

Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća je samostalna ekonomska nauka. Njen objekt proučavanja je poljoprivredno poduzeće. Ona se kod proučavanja postavljenih problema oslanja na: 1) društvene nauke, u prvom redu — političku ekonomiju i ekonomiku agrara, i 2) tehničke i biološke poljoprivredne nauke. Organizacija i uprava poljoprivrednog poduzeća, bavi se izučavanjem ekonomske zakonitosti i metoda racionalne organizacije i uprave poljoprivrednog poduzeća, u cilju postizanja najvećeg mogućeg ekonomskog uspjeha, promatrajući pritom poljoprivredno poduzeće ne kao izoliranu jedinku, nego u sklopu narodne privrede kao cjeline.

LITERATURA

- Aereboe F.*: Allgemeine Landwirtschaftliche Betriebslehre, Berlin, 1920.
Bakarić V.: Problemi zemljišne rente u prelaznoj etapi, Zagreb, 1950.
Barada M.: Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb, 1952.
Basjuk T. L.: Organizacija socijalističkog seljskohozajstvenog proizvodstva. Moskva 1956.
Benjamin H. H.: Agricultural economics, New York, Toronto, London, 1948.
Bičanić R.: Dohodak seljačkih gospodarstava u FNRJ i NRH u razdoblju od 1953. do 1955. Ekonomski pregled, br. 8—9. 1956.
Bičanić R.: Počeci kapitalizma u Hrvatskoj ekonomici i politici, Zagreb 1952..
Black, Clawson, Layre, Wilcox: Farm Management, New York, 1951.
Bösendorfer J.: Agrarni odnosi u Slavoniji, Zagreb, 1950.
Conrad J.: Grundriss zum Studium der politischen Oekonomie, Vierter Teil: Statistik, II. Berufs- und Agrarstatistik, Jena, 1904.
Čalić D.: Razvoj kapitalizma u poljoprivredi, Zagreb, 1956.
Deželić S.: Pregled nauke o narodnom gospodarstvu (politička ekonomija), Zagreb, 1923.
Dubić S.: Sociologija sela. Split, 1941.

- Dubić S.: Historija poljoprivrede (u rukopisu).
- Dummir E. F. i Heflebower R. B.: Economics with applications to agriculture, New York, and London, 1940.
- Dumić M.: Nauka o gazdovanju za poljoprivredne škole. Novi Sad, 1920.
- Engels F.: Anti-Dühring, Naprijed, Zagreb,
- Engels F.: Dijalektika prirode, Kultura, Zagreb, 1950.
- Engels F.: Razvitak socijalizma od utopije do nauke, Marx-Engels: Izabrana djela, t. II. Kultura, Zagreb, 1950.
- Engels F.: Seljačko pitanje u Francuskoj i Njemačkoj, Zagreb, Kultura, Marx-Engels: Izabrana djela, t. II. 1956.
- Engels F.: Poriijeklo porodice, privatnog vlasništva i države. Marx K. Engels F.: Izabrana djela, t. II. Kultura, Zagreb, 1950.
- Engels F.: Ludvig Foerjebah, Kultura, Beograd, 1946.
- Engels F.: Položaj radničke klase u Engleskoj, Kultura, Beograd, 1951.
- Engels F.: Njemački seljački rat, Kultura, Beograd, 1950.
- Forster G. W.: Farm organization and Management, Michigan, 1953.
- Fourier Ch.: Izabrana djela, Saint-Simon i Fourier: Izbor, Kultura, Zagreb, 1952.
- Gras N. S. B.: A History of agriculture in Europe and America.
- Grđić G.: Privredna istorija Evrope (poznata antika — srednji vek), Beograd, 1952.
- Hasanagić K. i Popović S.: Kurs iz političke ekonomije, Beograd, 1953.
- Hibbard B. N. H.: Agricultural economies, New York, Toronto, London, 1940.
- Hischmann H. H.: Vademekum für den Landwirt, Wien, 1923.
- Howald — Laur: Landwirtschaftliche Betriebslehre, Aarau, 1956.
- Kautsky K.: Tomas Mor i njegova Utopija, sa historijskim uvodom, Kultura, Zagreb, 1953.
- Kautsky K.: Agrarno pitanje, Kultura, Beograd, 1953.
- Kolesnev S.: K voprosu o predmete i soderžanij nauki — Organizacija socijalističkih seljskohozjajstvenih predpriyatilj. Socijalističeskoe seljskoe hozjajstvo, br. 6. Moskva, 1956.
- Krafft G.: Ilustriertes Landwirtschafts — Lexikon, Berlin, 1888.
- Krafft G.: Die Betriebslehre, Berlin, 1919.
- Kazandžijev: Obzor bolgarskoga seljskoga hozjajstva, Sofija, 1947.
- Laur: Wirtschaftlehre des Landbaues, Berlin, 1920.
- Laur: Uvod od zemedelske ekonomiky Praha, 1937.
- Lenjin V. I.: Karl Marx, Friedrich Engels, Kultura, Zagreb, 1947.
- Lenjin V. I.: Razvitak kapitalizma u poljoprivredi, Kultura, Zagreb, 1947.
- Lenjin V. I.: Tri izvora i tri sastavna dijela marksizma, »Izabrana djela«, Kultura, Zagreb, 1948. t. I. knjiga I.
- Lenjin V. I.: Što su prijatelji naroda. Kultura, Zagreb, 1948. t. I. knjiga I.
- Lenjin V. I.: Materijalizam i imperijalizam, Kultura, Zagreb, 1948.
- Lenjin V. I.: Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma, Izabrana djela, Kultura, Zagreb, 1949.
- Lenjin V. I.: Država i revolucija, Kultura, Zagreb, 1947.
- Lenjin V. I.: Marksizam i revizionizam, Izabrana djela, t. I. knjiga I. Kultura, Zagreb, 1948.
- Lenjin V. I.: O zadrugarstvu, Kultura, Zagreb, 1948.
- Loager M. C. Forster G. W.: Elements of agricultural economie, New York, 1951.
- Marković S.: Odabrani spisi, Prosvjeta, Zagreb, 1950.
- Mirković N.: Ravenske poljoprivredne radne zadruge. Poljoprivredne radne zadruge u Emiliji, Zagreb, 1952.
- Marx K.: Kritika političke ekonomije, Beograd, 1935.
- Marx K.: Kapital, t. I. 1947., II. III. 1948., Kultura, Zagreb.
- Marx K.: Bijeda filozofije, Kultura, Zagreb, 1946.
- Marx K.: Kritika gotskog programa, Kultura, Zagreb, 1949.
- Marx K. — Engels F.: Manifest komunističke partije, Kultura, 1947.
- Maškin N. A.: Istorija starog Rima (prijevod s ruskog), Beograd 1951.
- More T.: Utopija, Kultura, Zagreb, 1952.
- Nedeljković Dr. M.: Osnovi političke ekonomije, Beograd, 1921.

- Nešić D.: Tečaj političke ekonomije, Zagreb, 1950.
- Ožanić S.: Poljoprivreda Dalmacije u prošlosti, Društvo agronoma, NRH — Podružnica Split, 1955.
- Pirenne H.: Povijest Evrope. Od seobe naroda do XVI. stoljeća. (prijevod s francuskog). Zagreb, 1956.
- Plehanov G. G.: Prilozi historiji materijalizma, (prijevod s ruskog), Kultura, 1950.
- Plehanov G. G.: Utopijski socijalizam XIX vijeka (prijevod s ruskog).
- Rajnborg S. A.: Metodika i tehnika naučnog rada, Beograd 1948.
- Rapajić N.: Poljoprivredne radne asocijacije u Engleskoj A. G. I. 1955.
- Rapajić i dr.: Organizacija poljoprivrede u NOB u Hrvatskoj, 1941.—1945. PNZ, Zagreb, 1951.
- Rapajić N.: Diskusija u SSSR o nauci Ekonomika agrara, kao nastavnom predmetu na polj. fakultetima. Agr. glasnik br. 10, 1955. i br. 7—8. i 9. 1957.
- Rapajić N.: O sistemima i tipovima gospodarenja na terasama južne Dalmacije, Agr. glasnik, br. 7—8, Zagreb, 1957.
- Regan Đ.: Historija i tipovi plodoređa u nekim stranim zemljama i kod nas. Biljna proizvodnja, br. 3. Zagreb, 1952.
- Rozenberg D.: Istorija političke ekonomije, Beograd, 1949.
- Saint — Simon H.: Izabrana djela. Saint-Simon i Fourier: Izbor, Kultura, 1952.
- Savić J.: Sistem poljoprivredne statistike, Glasnik Ministarstva poljoprivrede i voda br. 15. i 16. Beograd, 1926.
- Smith A.: Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda I. II., Zagreb, 1952.
- Strebel E.: Zeitgemasser Betrieb der Landwirtschaft, Stuttgart 1925.
- Sevarlić O.: Organizacija rada u poljoprivredi (predavanja), Beograd, 1950.
- Štampar S.: Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća, Zagreb, 1952.
- Thünen Johan Heinrich: Der Isolirte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie. Dritte Auflage, herausgegeben von H. Schumacherö Barchlin, Berlin, 1875.
- True A. Ch.: A history of agricultural education in the United States, 1785.—1925. Washington, 1929.
- Udaljcov A. D. Kosminski Y. A., Vajnštajn Ol.: Istorija srednjeg veka I. (prevod s ruskog) Beograd, 1950.
- Uvalić R.: Materijal za izučavanje politike ekonomije Beograd, 1946.
- Vichodil G. A.: Gospodarska uprava, Zagreb, 1883.
- Vlasov N.: Predmet i zadaći nauki »Organizacija socijalističkih seljskohozajstvenih predprijatij. Socijalističeskoe seljskoe hozjajstvo, br. 6. Moskva, 1956.
- Zalcman L. M. i dr.: Organizacija socijalističkih poljoprivrednih poduzeća (prijevod s ruskog), Zagreb, 1950.
- Žižek F.: Grundriss der Statistik, München und Leipzig, 1923.
- * * * Gospodarsko-šumarski fakultet. Godišnjak Sveučilišta kraljevine Jugoslavije, Zagreb, 1929.
- * * * Poljoprivredna škola u Križevcima, 1860. — 1950. Bjelovar, 1950.
- * * * Zakon o srednjim poljoprivrednim školama, Službene novine br. 101. od 10 maja 1922.
- * * * Istorija međunarodnog radničkog pokreta (po predavanjima održanim na Višoj partijskoj školi »Đuro Đaković« 1950/51. god.), Beograd, 1952.
- * * * Interagra, žurnal Instituta međinarodnoga sotrydinčestva po seljskomu i lesnomu hozjajstvu v Prage; tom. III. 1—2, 1949.
- * * * Zadrudni arhiv, br. 1., 1953. i br. 2, 1954. Novi Sad.
- * * * Seljačka gazdinstva. Rezultati anketnog ispitivanja seljačkih gazdinstava Prvog poljoprivrednog rajona u 1955. g. Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd, 1957.